

מימין: עץ שקד שצמח בקיר טחנת הקמח | משמאל: הטחנה לאחר ההתמוטטות

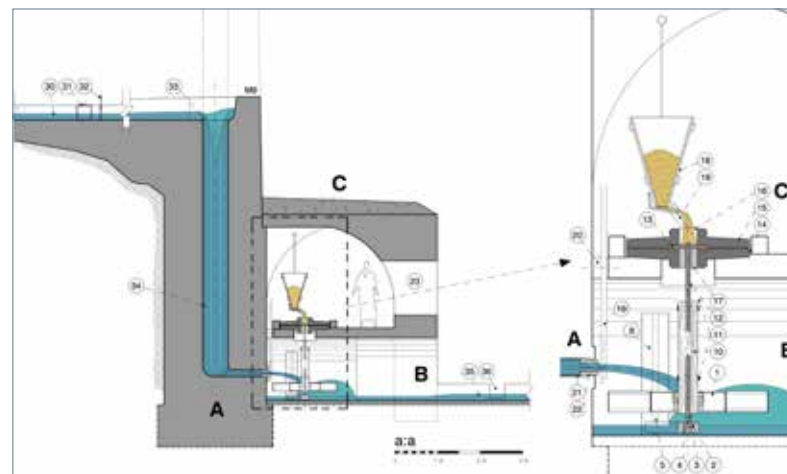
טחנות הקמח בחלקו העליון של נחל עמוד הוקמו בתקופה הצלבנית ומרבית השרידים הנראים כיום הם מהתקופה העות'מאנית. טור הטחנות משמר תוואי של מתקנים קודמים, ככל הנראה מבטשות צמר, שהגיע לשיא פעילותו במאה ה-16, תקופת תור הזהב של צפת. מקצת הטחנות פעלו עד שנות ה-50 למאה ה-20.

הטחנות מסוג 'ארובה', נבנו בחומר מקומי ובהתאם לתנאים הטופוגרפיים. אנרגיית המים שנפלו בחלל הארובה מגובה של 6.0-9.5 מטר נוצלה להנעת גלגל כפות שהותקן בחלל מקומר בבסיסה. מעליו נבנה חלל טחינה ובו אבני רחיים. במרבית הטחנות, צמוד לחלל הטחינה, נבנו חללים מקומרים ששימשו לאחסון ולשהיית הטוחנים. שטחה הממוצע של טחנה כ-50 מ"ר.

אמיר פרוינדליך, יעל פורמן-נעמן

ייצוב טחנות הקמח בנחל עמוד

בשנים שחלפו מאז חדלו הטחנות לפעול כיסתה צמחיית הנחל את שרידי המבנים והמתקנים ואף השתרשה בליבת הקירות של טחנות הקמח. בסערה שהתרחשה בחודש פברואר 2012 נעקר עץ שקד שהיכה שורש בליבת קיר של טחנת קמח וגרם להתמוטטותה של הטחנה על שביל המבקרים בשמורה. התמוטטות זו האיצה במקביל ההחלטות לקדם את עבודות שימור, כדי לייצב את שרידי המורשת הבנויה בתוואי הנחל, להצילם מתהליכי ההרס הפעילים במקום ולהסיר את הסכנה שארבה למבקרים בשמורה. בסקר שנערך בין השנים 2004-2006, על ידי אדר' י' שאלתיאל ואדר' א' פרוינדליך, זוהו בקטע הנחל שאורכו כ-2.5 ק"מ 18 טחנות קמח, 10 גשרים ו-5 סכרי הטיה.

תרשים טחנת ארובה | תרשים וצילומים: א' פרוינדליך

תמיכות ומותחנים

הטחנות הפזורות בערוץ הנחל, במרחק של כ-150 מטר בממוצע זו מזו, אינן נגישות לכלי רכב ונעדרות תשתית חשמל. במציאות זו, נעשות העבודות באמצעים ידניים בלבד ובשיטות בנייה מסורתיות. הציוד הנדרש לעבודות מורד אל הטחנות בידיהם של המשמרים, חומר המליטה מורכב ברובו מאדמה מקומית המחוזקת בסיד הידראולי, והמים לתערובת נשאבים מהנחל. עיקר העבודות נעשו בשש טחנות לאורך הנחל שהיו בסכנת התמוטטות. פעולות השימור כללו עקירת צמחייה מהמרכיבים הבנויים והדברתה, התקנת תמיכות עץ ואבן, התקנת מותחנים, השלמת חומרי מליטה בסדקים וייצוב ליבת קירות חשופה, השלמת קירות וייצוב קירות בעזרת אבנים ויתדות אבן ("קלינים"). ייחודו של הפרויקט הוא בהתערבות המינימלית לצורכי ייצוב גרידא, כמעט ללא שיקולי פיתוח - פרשנות והצגה, כל זאת בתנאים לוגיסטיים קשים, בעיית נגישות והיעדר תשתיות זמינות (חשמל, תחבורה וחומרים).

זים: רשות הטבע והגנים, רשות העתיקות ותכנית "ציוני דרך" של אגף מורשת במשרד ראש הממשלה
 תיעוד ותכנון: אדר' אמיר פרוינדליך
 ייעוץ הנדסי: אינג' יעקב שפר
 ביצוע: צוות בראשות ג'וני פטרסון

מימין: השפעות הצמחייה על הידרדרות שרידי המבנים | במרכז: הובלת ציוד בידיים משמאל: ייצוב קירות בעזרת אבנים ויתדות אבן

מימין: גשרים | משמאל: התקנת מותחנים | צילומים: א' פרוינדליך

נוף התרבות של נחל עמוד מתאפיין בצפיפות מתקנים שאינה מוכרת באזורנו. מבחינה זו ניתן לראות בה דוגמה ייחודית ונדירה. שרידי טרסות, טחנות קמח, תעלות מים, סכר הטיה וגשרים הם העדות בנוף למלאכות מסורתיות בטכנולוגיות עתיקות, שסיימו לשרת עם התפתחות התעשייה בגליל במאה ה-20. לטור הטחנות ערך היסטורי בהיותן עדות לאורחות החיים ולמלאכות המסורתיות בגליל בתקופות האמורות. לצמחייה הנחל תפקיד בהידרדרות שרידי המבנים. עם זאת, ערכי הטבע והנוף בשמורה הכתיבו הפעלה של שיקול דעת ורגישות באשר לגיזום או לכריתה של צמחייה. פקחי השמורה, בראשות לייזר ברגמן, ליוו את פעולות השימור והיו שותפים מלאים בקבלת ההחלטות הנוגעות בדבר.